

УДК 930

**РОДИНА СОЛТАНІВ
ЗА СВІДЧЕННЯМ «ПОСЛАННЯ МИСАІЛА
ДО ПАПИ СИКСТА IV»****THE EVIDENCE OF THE SOLTAN FAMILY IN THE
EPISTLE OF MISAEI TO POPE SIXTUS IV**

Заторський о. Н.,
докторант богослов'я в університеті м. Фрібур
(Швейцарія), e-mail: o_nazarij@yahoo.de

Zatorsky N.,
Doctorand in Theology at the University of Friborg
(Switzerland), e-mail: o_nazarij@yahoo.de

Стаття аналізує наявну в «Посланні Мисаїла» помилку переписувача, яка стала причиною плутанини в ідентифікації представників шляхетної родини Солтанів, які підписали грамоту. Представлено аргументи, які дозволяють ідентифікувати помилку та виправити її. Відтак наведено приклади хибних висновків, які постали на підставі виявленої помилки, від початку XVII аж до початку XXI століття.

Ключові слова: «Послання Мисаїла», Олександр Солтан, родина Солтанів, текстуальна критика.

The author draws attention to one of the mistakes of a copyist in the Epistle of Mysael that caused the confusion in the identification of some subscribers of the charter from the noble family of Soltan. His argumentation allows detecting and correcting the mistake. The author provides some examples of how in the 17th through 21st century this mistake brought scholars to wrong conclusions.

Keywords: the Epistle of Misael, Alexander Soltan, the Soltan family, textual criticism.

Руська родина Солтанів неодноразово ставала об'єктом дослідження вітчизняних і зарубіжних дослідників [22, с. 373–394; 17, с. 97–115; 13, с. 210–219]. При цьому одним із важливих джерел для вивчення ранньої історії цієї шляхетської родини, яка протягом віків займала важливі пости в Польсько–Литовській державі, служило «Послання Мисала до папи Сикста IV» від 1476 р. [10, с. 16–34]. На жаль, у багатьох випадках науковці хибно трактували деякі висловлювання, а іноді просто не спостерегли явних помилок, що неодноразово ставало причиною хибних теорій та тлумачень. Виправити одне з таких тлумачень і є завданням цієї статті.

Уперше «Послання Мисаїла до папи Сикста IV» від 1476 р. було надруковане унійним митрополитом Іпатієм Потієм 1605 р. як доказ давності унії Київської митрополії з Римом. Оскільки публікація документа була задумана видавцем як доказ на користь укладеної 1596 р. Берестейської унії, православна сторона сприйняла це як полемічний маневр і оголосила твір підрубкою. Зокрема, Мелетій Смотрицький у своєму «Треносі» намагався довести, що це фальсифікат, виготовлений І. Потієм [20, арк. 68зв], таку ж думку обстоював і автор «Перестороги» [8, с. 229]. Натомість унійна й римо–католицька сторона виходили з автентичності послання. Лише з останньої чверті XIX ст. православні науковці також почали виступати на користь цього: І. Малишевський, а відтак і митрополит Макарій Булгаков навели ряд аргументів, які доводили справжність документа [7, с. 585–592; 1, т. 9].

Та найпереконливішим доказом стало відкриття в останній чверті XX ст. двох нових списків «Послання Мисаїла»: у 1989 р. Г. Голенченко ідентифікував у збірнику Синод. 700 т.зв. Синодальний список [2, с. 184], який містить доволі великий фрагмент листа і був датований першою половиною XVI ст. [11, ч. 3, с. 630]. Повний текст послання було відкрито в рукописі Смоленського музею СОКМ 9907, через що список отримав назву Смоленського. Текст Синодального уривка повністю видавався 1992 [11, ч. 5, с. 1071–1074] і 2002 р. [9, с. 291–296], а Смоленського – 2013 р. [5, с. 410–427].

Відразу після публікації текст грамоти Мисаїла почали використовувати як джерело відомостей про обставини й осіб часу її укладення. Звісно, найбільш обговорюваною темою було дотримання (чи недотримання) укладачами листа укладеної кількома десятиліттями раніше – 1439 р. – унії Східної Церви з Західною, себто питання, чи були вони уніятами. Адже саме відповідні висловлювання в посланні й спонукали І. Потія надрукувати документ і посилатися на нього в навколоунійній полеміці постберестейського періоду. Проте й інші обставини, які знайшли своє відображення в листі, намагалися трактувати відповідно до тодішнього рівня знань. Це повною мірою стосується й ідентифікації представлених у посланні осіб, які його підписали. Першим, хто спробував ідентифікувати деяких підписантів, був уже видавець грамоти, унійний митрополит Іпатій Потій. На жаль, дуже часто його спроби інтерпретації наведених у посланні фактів чи звісток виявилися хибними, та попри це надовго пережили інтерпретатора, а деякі дожили й до наших днів. Наприклад, у своєму польському перекладі, який вийшов лише через кілька тижнів після кириличного першодруку оригінальною церковнослов'янською мовою, митрополит зазначив у маргінальній примітці навпроти імені одного з підписантів, князя Михайла: «syn Zygmuntow, ktore[g]o wspomina strijkowski» [21, арк. А зв.]. Насправді цим князем Михайлом був син київського князя Омелька Володимировича – одного з Ольгердовичів [9, с. 284–285, прим. 13].

Іншою хибною інтерпретацією І. Потія, яка дотривала аж до XXI ст., був переклад слів «ушьпанский, златаго стрыха носитель» навпроти імені Олександра Солтана як «Hiszpańskiego Aurei Veleris nośiciel» – цю помилку бачимо як у польському відповіднику підпису достойника, так і в маргінальній помітці – «to iest łuzon albo aurey weleris» [21, арк. А ii]. Таке тлумачення дало підстави вважати руського шляхтича кавалером Ордену Золотого руна, що знайшло своє відображення в гербовниках – про це згадував, зокрема, Шимон Окольський [19, с. 166]. Крім цього, відповідний мотив було відтворено в образотворчому мистецтві – у монастирській церкві Жировичів Олександра Солтана було зображено з орденом Золотого руна [16, с. 412–413]. Зрештою, при докладнішому вивченні цього питання виявилось, що джерелом помилки став

хибний переклад І. Потія з церковнослов'янської, а насправді йшлося, швидше за все, про Орден Луски [23, с. 227]. Величезний внесок у прояснення цього питання зробила О. Русина, яка ще 2002 р. звернула увагу на вживання того ж терміну «стрыхъ» щодо клейноду Олександра Солтана в Литовській метриці [9, с. 284–285, прим. 13], однак не з додатком «золотий», а як «перловий», що дозволило з одного боку підтвердити правильність уживання цього слова щодо ордену, яким так пишався руський шляхтич і яке було використано біля його підпису в «Посланні Мисаїла», а з іншого – виявити, що термін «золотий» стосувався, швидше за все, матеріалу, з якого була виготовлена відзнака (як і «перловий» у пізнішому документі) та не був частиною найменування ордену [23, с. 225].

Ще одна помилкова теза, рівно ж започаткована І. Потієм і спричинена його хибним перекладом, стосувалася укладачів грамоти, писаря Якуба й Івана Солтана, біля підписів яких у церковнослов'янському тексті було сказано: «послужывый въ посланіи семь». Унійний митрополит, перекладаючи цей зворот і прийнявши його за вказівку на посланців, які доручили документ папі Сиксту IV, зробив відповідне зауваження в передмові до польського тексту грамоти та в перекладі відповідного місця. Це хибне тлумачення підхопили сучасники І. Потія та пізніші науковці й допіру І. Малишевський розібрався в тому, чого стосуються ті описи біля імен Якуба й Івана Солтана і яка їхня роль у долі «Послання Мисаїла» [7, с. 591].

Всі ці помилки походили з хибного тлумачення чи перекладу тексту грамоти Мисаїла, тож виявити й виправити їх було доволі легко. Метою ж цієї статті є звернути увагу на помилку іншого виду, яка не є помилкою тлумачення, а наявною в тексті послання помилкою, яка постала внаслідок роботи переписувача на ранньому етапі історії передання документа. Виправлення цієї помилки дозволить виправити й деякі хибні тлумачення генеалогії сім'ї Солтанів.

Перераховуючи способи постановки помилок при переписуванні документів, Д. Ліхачов наводить і такий: «Типова помилка прочитання – це «стрибок від подібного до подібного», а в результаті – пропуск слова чи кількох слів або, рідше, повторне читання одного й того ж уривка тексту. ... Причиною пропуску може бути й те, що переписувач при читанні свого оригіналу «перескочив» оком рядок чи групу рядків. Із цієї ж причини може статися й повторення тексту: читаючи оригінал, переписувач може повернутися до вже переписаного тексту» [6, с. 74–75]. В нашому випадку йдеться саме про той випадок, коли при читанні переписувач перескочив через рядок чи кілька рядків, а тоді зауважив пропущений текст і вписав його пізніше. Ось красномовний приклад однієї такої помилки в «Посланні Мисаїла», ідентифікувати й виправити яку доволі просто. Цитуючи Символ віри, укладачі описують походження свого віровизнання словами: «якоже научени быхомъ отъ святыхъ Апостоль и святыхъ божественныхъ отецъ Никеискаго

собора изложившихъ православную вѣру еже есть Вѣрую во единого Бога, имуще в себе вѣ членовъ святыхъ соборныхъ апостольскихъ церкви» [3, с. 215]. При такому написанні виходить, що згадані дванадцять членів відносяться до «святої соборної апостольської церкви», що є богословським нонсенсом. Не може зворот «святыя соборныя апостольския церкви» стосуватися й наступних після нього слів, бо далі йде «мы же симъ последующе», тобто якби тут первісно було «святыя соборныя апостольския церкви», то виходило б, що укладачі листа слідуєть за цими дванадцятьма членами святої соборної апостольської Церкви, що теж є богословською нісенітницею. Насправді слова «имуще в себе 12 членовъ» відносяться до Символа віри, який, власне, і складається з дванадцяти членів, а слова «святыя соборныя апостольския церкви» вклинились після цих слів, що спотворило логічний і послідовний текст. Тож правильне (і, як виглядає, первісне) читання виглядає так (пересунуті слова підкреслено): «якоже научени быхомъ отъ святыхъ Апостоль и святыхъ божественныхъ отецъ Никеискаго собора изложившихъ православную вѣру святыя соборныя апостольския церкви еже есть Вѣрую во единого Бога, имуще в себе вѣ членовъ».

Таким чином стає зрозумілим, що словосполучення «святыя соборныя апостольския церкви» було вписане на своє теперішнє місце пізніше, а помилка сталася на найранішій стадії переписування (з оригіналу послання або з його першої копії, якщо вона була одна й усі інші наявні нині списки пішли від неї), через що знаходимо такий порядок написання в обох повних списках грамоти – виданому І. Потієм Кревському та віднайденому й опублікованому нещодавно Смоленському [3, с. 215; 5, с. 418]. Тобто рядок зі словосполученням «святыя соборныя апостольския церкви» був допасований на те місце, де він є зараз, пізніше, коли переписувач повернувся до пропущеного та вписав його в тексті нижче.

Крім цього прикладу є ще один випадок, коли пропущений уривок було вписано пізніше. Так, у списку підписантів бачимо на останньому місці наступний опис «Благочестный свѣтлый въ божественныхъ писаніи книголюбецъ, кирь Иоанъ братъ ихъ юнѣйшій» [3, с. 200]. Проблема тут полягає в займеннику «ихъ», який передбачає наявність у тексті перед цим Іоаном принаймні двох його братів. Однак безпосередньо перед ним ніяких братів немає, а стоїть лише сам–один «Благородный мужъ, панъ Салтанъ Александръ, великославный рыцер божья гробу, и ушьпанский, златаго стрыха носитель, подьскарбій великославного двору пресвѣтлаго короля Казимера» [3, с. 200]. Таке розташування фактично говорить, що згаданий «кирь Иоанъ» був братом цього Салтана Александра, однак тоді важко пояснити множину займенника «ихъ», наявну як Кревському [3, с. 200], так і в Смоленському списку послання [5, с. 410]. Адаже у випадках інших братів, які є серед підписантів листа, в обох списках епістоли постійно вживається займенник «его». Так,

зокрема, щодо братів Ходкевичів: «Благородный, и великоначочитый в полате, Иоан Ходкевич» [3, с. 199; 5, с. 410], а тоді: «Благородный братъ его панъ Павелъ Каменецкій» [3, с. 199; 5, с. 410]. Потім знову: «Благородный панъ Романъ с Кіева» [3, с. 199; 5, с. 410], після якого названо його брата: «Благородный братъ его, панъ Иоан с Кіева» [3, с. 200; 5, с. 410]. Наведені приклади свідчать, що розглядати займенник «ихъ» біля імені книголюбця Івана як «pluralis maiestatis» стосовно попереднього перед ним імені Олександра Солтана немає підстав, тож треба розібратися, яких саме братів він може стосуватися.

Якщо піднятися по списку підписантів трохи вище, перед ім'я Олександра Солтана, то справді знаходимо там ще двох братів: «Благородный панъ Михайль Александровичъ зъ Загорова...» та «Благородный братъ его панъ Андрей с Попортеи, сынъ пана Александра подскарбега» [3, с. 200; 5, с. 410]. З огляду на те, що вони обидва «Олександровичі», логічно припустити, що це сини того ж таки Олександра Солтана, ім'я якого в наявних списках стоїть після імен цих двох братів. Цей здогад підтверджує, з одного боку, по-батькові першого з них («Михайль Александровичъ»), а з іншого – докладніший опис другого з братів, Андрія, у якому сказано, що він є «сынъ пана Александра подскарбега», тоді як посаду Олександра Солтана зазначено саме як «подъскарбій великославного двору пресвѣтлаго короля Казимера». Тепер стає зрозумілим і займенник «ихъ» в описі «кирь Иоана» («братъ ихъ юнѣйшій») – він стосується не Олександра Солтана, який, отже, був його батьком, а обох старших братів «Олександровичів», імена яких в оригіналі грамоти первісно були приведені безпосередньо перед іменем наймолодшого брата. До того ж, на відміну від усіх інших випадків, біля імені Олександра Солтана жодним словом не згадано, що він є братом когось із осіб, підписаних до чи після нього, на відміну від братів Ходкевичів, братів Романа та Івана з Києва чи тих же Олександровичів Михайла, Андрія та Івана. Всі ці спостереження вказують на те, що Олександр Солтан не був братом Олександровичів, а доводився їм батьком. Звідси стає також очевидним, що ім'я батька затесалося між імена трьох його синів через помилку, а первісно в списку всі три брати були названі один за одним, що й дозволило вжити по відношенню до останнього з них слова «братъ ихъ юнѣйшій». Отож, підсумовуючи наведені вище спостереження, доходимо висновку, що на синівство Михайла щодо Олександра Солтана вказувало його по-батькові «Олександровичъ», на синівство Андрія – згадка про уряд його батька, ідентичний уряду Олександра Солтана – «підскарбій», а також прив'язка до брата Михайла Олександровича, ім'я якого знаходиться перед ним, на синівство ж Івана – зворот «братъ ихъ юнѣйшій», який прив'язував його в первісному тексті грамоти до обох старших братів, названих перед ним.

Тепер постає питання, де ж первісно знаходилося ім'я їхнього батька? Тут є лише два варіанти розв'язання цієї проблеми: або прийняти,

що воно було подане першим, відтак зсунулося через помилку після імен двох його старших синів (що найбільш вірогідно), або прийняти, що зсунулося вниз ім'я «кирь Иоана», тоді як ім'я батька було після імен синів і завершувало список підписантів (що мало ймовірно). Проти останнього припущення говорить ціла концепція списку підписантів, який укладено згідно місця в ієрархії, де спершу названо знатніших, відтак менш визначних достойників. У відповідності з засадами тодішнього устрою, батько за визначенням не може знаходитися в ієрархії нижче від своїх синів. Звідси, а також із місця розташування й опису кир Иоана як «братъ ихъ юнѣйшій», випливає, що й імена інших братів у списку підписантів подано відповідно до пануючого в ієрархії патріархального суспільства принципу первородства: спершу старший брат, тоді молодший, себто Михайло Олександрович був старшим братом, Андрій – середульшим, а Іван – наймолодшим із них. Проти того, що ім'я Олександра Солтана замикало список підписантів, свідчить і контекст, адже його сина Андрія представлено як «сынъ пана Александра подскарбега», що має сенс лише тоді, коли самого «подскарбега» вже було представлено раніше.

Тож робимо висновок, що цілий довгий опис Олександра Солтана спершу знаходився перед описом трьох його синів, відразу після імені писаря Якуба, а на теперішньому місці він опинився в результаті помилки, коли переписувач (швидше за все з оригіналу, через що бачимо цю похибку в обох повних списках) помилково пропустив його, вписавши спершу двох братів Михайла й Андрія Олександровичів, тоді (вочевидь, помітивши пропуск,) повернувся до пропущеного та вписав ім'я їхнього батька, а відтак ім'я третього брата.

Однак давніші науковці цієї помилки не спостерегли, тож можна вказати на цілу низку творів, де саме обох уписаних останніми осіб, Олександра Солтана і його сина Івана, представляли братами. Один із найраніших прикладів переймання цієї помилки з «Послання Мисаїла» зустрічаємо в гербовнику Шимона Окозького, де він зауважує: «Sołtan Alexandrowicz miles Sepulchri Domini, & aurei velleris Hispanici observator, Thesaurarius Casimiri in M. D. Lit. & Ioannes frater iunior...» [19, с. 166–167] – «Солтан Олександрович, лицар Гробу Господнього й кавалер іспанського Золотого Руна, скарбник Казимира у Великому князівстві Литовському, та Іван, брат молодший...». А про те, що джерелом такого представлення родинних зв'язків обох осіб було саме «Послання Мисаїла», свідчить посилення на це джерело раніше, коли Шимон Окозький пише про те, що Іван Солтан начебто був послом до папи Сикста IV і посилається при цьому на І. Потія [19, с. 166]. Додатковим підтвердженням того, що джерелом відомостей про Солтанів для Ш. Окозького послужив саме польський переклад «Послання Мисаїла», свідчить і хибне передання імені Олександра Солтана – «Sołtan Alexandrowicz». Адже саме так передав ім'я «Салтанъ Александръ» І. Потій у своєму польському перекладі [21, арк. А ii], зробивши

таким чином із наявного в грамоті Олександра – Олександрового сина.

Ще більше заплутала ситуацію «Історія Великого князівства Литовського» Альберта Віюка Кояловича, в якій батько й син Солтани взагалі мутували в одну особу, як видно з опису, в якому поєднано підписи обох осіб, як їх подає Потієве видання (і тлумачення) грамоти Мисаїла: «Alexander Soltan ... vir in sacris literis apprime versatus» – «Олександр Солтан ... чоловік у Святих Писаннях надзвичайно вчений». Насправді ж такий опис характерний саме для Олександрового сина Івана: «Благочестный свѣтлый въ божественныхъ писаніи книголюбец, киръ Иоанъ братъ ихъ юнѣйшій» [3, с. 200; 5, с. 410].

Цю помилку спостеріг невідомий науковець XIX ст., який 1862 р. опублікував у часописі «Przegląd Poznański» статтю, що супроводжувала видання документів із подорожей Олександра Солтана: «Aleksander Sołtan. Szambelan Karola Zuchwałegoi Kawaler Złotego Runa». Порівнюючи описи двох згаданих вище вчених 17 ст., він цілком слушно зауважив, що джерелом відомостей про Солтанів в обох випадках було саме надруковане І. Потієм «Послання Мисаїла» та звернув увагу на плутанину, допущену А. Кояловичем [14, с. 75–76], а також припустив, що Ш. Окоцький, імовірно, хибно подвоїв особу Івана Солтана, спершу назвавши його як посланця до папи Сикста IV, а відтак як брата Олександра Солтана (хоча це цілком могло бути й наведенням різної інформації про ту саму особу) [14, с. 75]. Та попри всі ці спостереження, науковець XIX ст. не помітив помилки переписувача в Мисаїловому листі та вказав на обох осіб як на братів: «У кожному разі документ посольства свідчить, що пан Якуб та Іван Солтан, а не Олександр, їздили до Сикста IV, а крім того, що саме Іванові Солтанові, а не братові його Олександрю, належить похвала вченості» [14, с. 76].

Тоді як немає певності щодо того, чи справді Ш. Окоцький мав на думці дві різні особи, згадуючи про Івана Солтана, польський науковець середини XVIII ст. Каспер Несецький таки справді хибно подвоїв, але вже не Івана, а Олександра Солтана, назвавши його спершу батьком Івана, а відтак, покликаючись на «Послання Мисаїла», вказав на нього ж як на Іванового брата: «[В] Олександра Солтана було двоє синів: Олександр, підскарбій надвірний литовський, кавалер Божого Гробу, та Іван, підскарбій великий литовський – той у році 1476 від синоду руського послом висланий до папи Сикста IV» [18, с. 165]. Як бачимо, польський геральдист не відніс Івана до підписаних вище на грамоті Мисаїла братів–Солтанів, а, йдучи за текстологічною помилкою, перетворив Олександра Солтана з Іванового батька на брата. При цьому неясно, звідки К. Несецький узяв цілком правильну інформацію про те, що батько Івана Солтана звався Олександр, що й призвело до подвоєння особи останнього в гербовнику польського єзуїта. При цьому невідомий польський науковець середини XIX ст., який звернув увагу на ймовірне подвоєння особи

Івана в гербовнику Ш. Окоцького, на подвоєння особи Олександра Солтана у творі К. Несецького уваги зовсім не звернув [14, с. 77]. А підсумовуючи звістки про Жировицьку чудотворну ікону й церкву в Жировичах (які належали Солтанам), знову повторює гадку про те, що Олександр і Іван були братами, при цьому згадує ще про окремого Івана, Олександрового сина, що призвело до подвоєння вже з його боку особи Івана Солтана – помилка, яку він закидав (невідомо наскільки виправдано) Ш. Окоцькому та якої врешті допустився сам: «з усіх тих приведених нами уривків можна вивести наступні висновки: що всередині XV ст. жило двоє братів Солтанів, Олександр і Іван, що Олександр, королівський дворянин і лицар, відбув знамениту подорож і після повернення отримав уряд надвірного підскарбія, що той же Олександр мав надані йому від короля значні маєтки, а між ними Жировичі, де за його життя знайдено чудотворний образ, для приміщення якого Іван, син Олександра, поставив муровану церкву; що зі свого боку Іван, брат Олександра, підскарбій великий литовський, більше науковим пошуками відданий та у Святому Письмі вчений, їздив до Рима до Сикста IV з документом, на якому обидва брати були підписані» [14, с. 78–79].

Помилкова інформація про Олександра Солтана та Івана як його брата була відображена також в іншому творі, який хоча й постав іще наприкінці XVIII ст., однак опублікований був допіру наприкінці XIX, у 1878 р. Йдеться про працю василянина о. Ігнатія Стебельського «O Prześwietnej Familii JMśc PP. Sołtanów». Покладаючись на Потіїв польський переклад «Послання Мисаїла» [23, с. 223], а також на обох уже згаданих вище геральдистів Шимона Окоцького та Каспера Несецького, він говорить про «двох рідних братів, Олександра Солтана, лицаря Божого Гробу та кавалера іспанського augei velleris, себто Золотого руна, й підскарбія великого двору найяснішого короля Казимира IV Ягеллончика, та Івана Солтана, найвищого земського підскарбія Великого князівства Литовського, як їхні імена, а подекуди й посади можна бачити на листі ... до папи Сикста IV написаному й за стараннями Іпатія Потія ... друком у Вільні 1605 р. виданому» [22, с. 373]. Тоді, описуючи особу Івана, повторно подає його хибний родинний стосунок із Олександром Солтаном саме так, як впливає з текстологічної помилки в «Посланні Мисаїла»: «Іван Солтан, молодший брат Олександра...» [22, с. 373].

Сучасні науковці також не вдалися до текстуральної критики при розгляді «Послання Мисаїла», хоча й зауважили нетиповий для інших братів, підписаних на документі, займенник «ихь», що призвело до того, що братами почали вважати не лише Олександра Солтана та його сина Івана, як у давнішій польській історіографії, а відразу всіх чотирьох представників цієї родини. Так, Генрик Люлевич, намагаючись ідентифікувати осіб, які підписали грамоту, зауважує: «Посольство Мисаїла засвідчило, крім того, аж чотирьох синів Олександра Юрійовича – підскарбія (скарбника)

Казимира Ягеллончика в Литві з середини XV ст.» [17, с. 111]. А намагаючись визначити протопласта родини Солтанів та відділити його від інших «братів», які стали протопластами інших родів, польський науковець називає, знову-таки, Олександра Солтана, якому тепер надає по-батькові вже не «Юрійович», як він зазначав вище, згадуючи про «синів підскарб'я» Олександра Юрійовича, що підписали лист, а «Олександрович», хибно вважаючи його сином Олександра Юрійовича, який насправді й був тим Солтаном: «Звичайно, предком Солтанів був тільки Солтан (хресне ім'я Олександр) Олександрович (помер бл. 1495 р.) – спершу надвірний підскарб'їй Казимира Ягеллончика (вже в 1476 р.), відтак маршалок господарський (1482–1495) і водночас королівський намісник у Слонімі (1482–1495), тимчасово також у Новгородку (1486–1487), а під кінець життя в Більську на Підляшші (1492–1495)» [17, с. 113]. Як виглядає, причиною такого помилкового тлумачення Г. Люлевичем Олександра Солтана як Олександрового сина став усе той же хибний переклад грамоти І. Потія польською мовою, коли митрополит перетворив церковнослов'янське «Салтанъ Александръ» на «Sołtan Alexandrowicz», як уже було вказано вище, що дало підстави припустити, що тут ідеться про Солтана, сина Олександра, а не про Олександра Солтана, як випливає з тексту грамоти оригінальною мовою.

Відтак твердження Г. Люлевича про чотирьох братів–Олександровичів перейняла білоруська дослідниця Альбіна Сем'янчук: «Останні чотири підписи належать синам Олександра Юрійовича, підскарб'я Казимира Ягеллончика – Михайлу, Іванові, Андрію й Олександру» [12, с. 162].

Тут наведено лише кілька прикладів хибних висновків, які походять від помилки, допущеної переписувачем «Послання Мисаїла» й переданої в обох повних списках грамоти, а також від хибного перекладу відповідного уривка польською мовою авторства І. Потія. Як бачимо, можливості дослідження цього документа ще далеко не вичерпані, як і питання дослідження ранньої генеалогії родини Солтанів. Ця стаття зробила лише невеликий внесок у вирішення деяких із них. Зокрема, тут узагальнено дотеперішні висновки щодо родини Солтанів, зроблені на підставі свідчення «Послання Мисаїла». При цьому обґрунтовано невідповідність ідентифікації Олександра Солтана як одного з братів, які підписали грамоту, та вказано на обставини, що дозволяють ідентифікувати його як їхнього батька. Дане дослідження відкриває шлях для подальшого дослідження генеалогії родини Солтанів та впливу її представників на унійні процеси в другій половині XV ст. у тій частині Київській митрополії, що знаходилася на території Великого князівства Литовського.

Список використаних джерел

1. Булгаков, М., 1883. 'История Русской церкви', Санкт-Петербург, Кн.5, Т.9.

2. Голенченко, ГЯ., 1989. 'Идейные и культурные связи восточнославянских народов в XVI – середине XVII в.', Минск.

3. 'Грамота киевского митрополита Мисаила к папе Сиксту IV, 1476 г.', 1887, *Архив Юго-Западной России* [видав. Голубев С.], Київ, Ч.І, Т.7, с.193–231.

4. Заторський, Н., 2017. 'Посольство до папи Сикста IV з посланням Мисаїла у світлі деяких документів Ватиканського таємного архіву', *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*, Київ, Вип.26, с.11–30.

5. Заторський, о. Н., 2013. '«Послання Мисаїла» за Смоленським списком', *Український археографічний щорічник*, Київ, Вип.18, Т.21, с.401–428.

6. Лихачев, ДС., 2011. 'Текстология на материале русской литературы X–XVII веков', Санкт-Петербург.

7. Мальшевский, ИИ., 1875. 'О грамоте киевского митрополита Мисаила 1477 г. (правильно 1476 г. – Н.З.) Папе Римскому Сиксту IV. Вопросы местного характера на III Археологическом съезде в Киеве', *Киевские епархиальные ведомости*, Київ, №18, с.585–592.

8. 'Пересторога', 1851, *Акты, относящиеся к истории Западной России*, Санкт-Петербург, Т.4, №149.

9. Русина, ОВ., 2002. 'Мисаїлове послання Сиксту IV за Синодальним списком', *Український археографічний щорічник*, Київ–Нью-Йорк, Вип.7, Т.10, с.281–296.

10. Русина, ОВ., 2008. 'Послання Папі Римському Сиксту IV і проблема інтерпретації літературних пам'яток XV ст.', *Український історичний журнал*, Київ, №2, с.16–34.

11. 'Русский феодальный архив XIV – первой трети XVI веков: в 5–ти част.', 1986–1992, Москва.

12. Семянчук, А., 2009. 'Распаусюджанне ідэй фларэнцкай уніі ў Вялікім Княстве Літоўскім ў канцы XV – пачатку XVI ст.', *Хрысціянства у гістарычным лёсе беларускага народа*, Гродно, Ч.1, с.158–166.

13. Флора, Б., 2007. 'Попытка осуществления церковной унии в Великом княжестве Литовском (последняя четверть 15 – начало 16 в.)', *Исследования по истории Церкви. Древнерусское и славянское средневековье*, Москва, с.206–253.

14. Aleksander, Sołtan, 1862. 'Szambelan Karola Zuchwałego i Kawaler Złotego Runa', *Przegląd Poznański*, Poznań, Т.33, с.65–80.

15. Koialowicz, Albertus Wiuuk, SI., 1669. 'Historiae Lituanae pars altera, seu de rebus Lituorum, a conjunctione Magni Ducatus cum Regno Poloniae ad unionem eorum Dominiorum', Антверпен.

16. 'Kronika żałobna rodzin wielkopolskich kod 1863–1876 r. z uwzględnieniem ważniejszych osobistości zmarłych w tym przeciągu czasu w innych dzielnicach Polski i na obczyźnie', 1877, Poznań.

17. Lulewicz, H., 2003. 'Problem identyfikacji postaci na Rusi litewskiej w drugiej połowie XV wieku', *Świat pogranicza*, Warszawa, с.97–115.

18. Niesiecki, Kasper, 1743. 'Korona polska przy złotej wolności starożytne rycerstwa polskiego i Wielkiego Xięstwa Litewskiego kleynotami ozdobiona', Т.4, Lwow.

19. Okolski, Szymon, Orbis Poloni, Cracoviae, 1641, Т.3.

20. Ortholog, Theophil, 1610. 'Θρηνος το ιεστ lament ideyneu świątej Powszechney Apostolskiej Wschodniej Cerkwie z obiasnieniem dogmat wiary', Вільно.

21. 'Poselstwo do Papieża Rzymyskiego Sixta III od Duchowieństwa y od Książat y od Panow Ruskich', 1605, пер. і вид. І. Потій, Вільно.

22. Stebelski, Ignacy, 1878. O Prześwietnej Familii JMśc PP. Sołtanów, *Scriptores rerum polonicarum*, Т.4, Archiwum komisji historycznej, Т.1, Kraków.

23. Zatorsky, N., 2016. 'Alexander Sołtan, Aurei Velleris hispanici observator: Origins of the misconception and possible solutions of the problem', *Україна – Польща: історична спадщина і суспільна свідомість*, Львів, Вип.9, с.217–228.

References

1. Bulgakov, M., 1883. 'Istorija Russkoj cerkvi', Sankt-Peterburg, Kn.5, Т.9.

2. Golenchenko, GJa., 1989. 'Idejnye i kul'turnye svjazi vostochnoslavjanskikh narodov v XVI – seredine XVII v.', Minsk.

3. 'Gramota kievskago mitropolita Misaila k pape Sikstu IV, 1476 g.', 1887, *Arhiv Jugo-Zapadnoj Rossii* [vidav. Golubev S.], Kyi'v, Ch.I, Т.7, s.193–231.

4. Zators'kyj, N., 2017. 'Posol'stvo do papy Syksta IV z poslannjam Mysai'la u svitli dejakyh dokumentiv Vatykans'kogo tajemnogo arhivu', *Mizhnarodni zv'jazky Ukrainy: naukovyi poshuky i znahidky*, Kyi'v, Vyp.26, s.11–30.
5. Zators'kyj, o. N., 2013. '«Poslannja Mysai'la» za Smolens'kym spyskom', *Ukrai'ns'kyj arheografichnyj shhorichnyk*, Kyi'v, Vyp.18, T.21, s.401–428.
6. Lihachev, DS., 2011. 'Tekstologija na materiale russkoj literatury X–XVII vekov', Sankt–Peterburg.
7. Malyshevskij, II., 1875. 'O gramote kievskogo mitropolita Misaila 1477 g. (pravil'no 1476 g. – N.Z.) Pape Rimskomu Sikstu IV. Voprosy mestnogo haraktera na III Arheologicheskom s#ezde v Kieve', *Kievskie eparhial'nye vedomosti*, Kyi'v, №18, s.585–592.
8. 'Perestoroga', 1851, *Akty, odnosjashhiesja k istorii Zapadnoj Rossii*, Sankt–Peterburg, T.4, №149.
9. Rusyna, OV., 2002. 'Mysai'love poslannja Sykstu IV za Synodal'nym spyskom', *Ukrai'ns'kyj arheografichnyj shhorichnyk*, Kyi'v–N'ju–Jork, Vyp.7, T.10, s.281–296.
10. Rusyna, OV., 2008. 'Poslannja Papi Ryms'komu Sikstu IV i problema interreljacji' literaturnyh pam'jatok XV st.', *Ukrai'ns'kyj istorychnyj zhurnal*, Kyi'v, №2, s.16–34.
11. 'Russkij feodal'nyj arhiv XIV – pervoj treti XVI vekov: v 5–ti chast.', 1986–1992, Moskva.
12. Semjanchuk, A., 2009. 'Raspaj'sjudzhanne idjej flarjencckaj unii ŷ Vjalikim Knjastve Litoŷskim ŷ kancy XV – pachatku XVI st.', *Hryscijanstva u gistorychnym ljose belaruskaga naroda*, Grodno, Ch.1, s.158–166.
13. Florja, B., 2007. 'Popytka osushhestvlenija cerkovnoj unii v Velikom knjazhestve Litovskom (poslednjaja chetvert' 15 – nachalo 16 v.)', *Issledovanija po sitorii Cerkvi. Drevnerusskoe i slavjanskoe srednevekov'e*, Moskva, s.206–253.
14. Aleksander, Sołtan, 1862. 'Szambelan Karola Zuchwałego i Kawaler Złotego Runa', *Przegląd Poznański*, Poznań, T.33, c.65–80.
15. Koialowicz, Albertus Wiiiuk, SI., 1669. 'Historiae Lituae pars altera, seu de rebus Lituanorum, a conjunctione Magni Ducatus cum Regno Poloniae ad unionem eorum Dominiorum', Antwerpen.
16. 'Kronika załobna rodzin wielkopolskich kod 1863–1876 r. z uwzględnieniem ważniejszych osobistości zmarłych w tym przeciągu czasu w innych dzielnicach Polski i na obczyźnie', 1877, Poznań.
17. Lulewicz, H., 2003. 'Problem identyfikacji postaci na Rusi litewskiej w drugiej połowie XV wieku', *Świat pogranicza*, Warszawa, c.97–115.
18. Niesiecki, Kasper, 1743. 'Korona polska przy złotej wolności starożytne rycerstwa polskiego i Wielkiego Xięstwa Litewskiego kleynotami ozdobiona', T.4, Lwow.
19. Okolski, Szymon, *Orbis Poloni*, Cracoviae, 1641, T.3.
20. Ortholog, Theophil, 1610. 'Θρηνος to iest lament iedyney świętej Powszechney Apostolskiej Wschodniej Cerkwie z obiasnieniem dogmat wiary', Vil'no.
21. 'Poselstwo do Papieža Rzymkiego Sixta III od Duchowieństwa y od Książat y od Panow Ruskich', 1605, per. i vyd. I. Potij, Vil'no.
22. Stebelski, Ignacy, 1878. O Prześwietnej Familii JMśc PP. Sołtanów, *Scriptores rerum polonicarum*, T.4, Archiwum komisji historycznej, T.1, Kraków.
23. Zatorskyj, N., 2016. 'Alexander Soltan, Aurei Velleris hispanici observator: Origins of the misconception and possible solutions of the problem', *Ukrai'na – Pol'shha: istorychna spadshhyna i suspil'na svidomist'*, L'viv, Vyp.9, s.217–228.

* * *